

จรรยาหนักเรียน

ความบกพร่องแห่งสมัยปัจจุบันนี้ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกสนใจในเรื่องจรรยาของนักเรียน หัวข้อที่ข้าพเจ้าจะพูดในเรื่องนี้แบ่งเป็นสามประการ คือ ขุมปัญญา ลักษณะวิชา และวินัยของนักเรียน

๑. ขุมปัญญาของนักเรียน

ในการที่จะหยั่งให้รู้ถึงขุมปัญญาของนักเรียนนี้ เราจะต้องไม่พิจารณาแต่เฉพาะความสามารถเบ็ดเตล็ดบางประการ เช่น ความสามารถทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ได้ด้วยวาจาเท่านั้น เราจะต้องมุ่งหมายใฝ่เอาความสามารถอันสูงสุด และถ้าจะทำได้ ก็เพียรพยายามด้วยฉันทะและอุตสาหะ นำตนไปสู่สัจจะอันล้ำเลิศ อันปัญญาของมนุษย์เรานั้นเติบโตใหญ่ขึ้นโดยทำนองเดียวกันทุกคน กล่าวคือ อาจจะมีเจริญไปบุลย์ขึ้นด้วยการรองรับเอาวิชามามากขึ้น โดยทั่วไปแล้ว บุคคลที่สามารถมักจะมีอารมณ์อันดีและเคารพต่อธรรมะ เพราะเหตุว่าบุคคลที่สามารถก็มีใช้อื่นไกลเฉย เปรียบเสมือนมวลเส้นเลือดลมอันดีปลอดโปร่ง เป็นช่องทางให้วิชาแห่งสากลโลกไหลผ่านได้โดยสะดวก

เป็นประธานในพิธีไหว้ครู ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๙

ฉะนั้นท่านเหล่านี้จึงมีธรรมะเป็นทุนอยู่ มิเพียงแต่จะเป็นจำนวนมาก แต่หากเป็นทุนชนิดซึ่งไม่รู้จักหมดสิ้น

มนุษย์ทั่วไปย่อมมีใจดี มีธรรมะ แต่ในเฉพาะบุคคลหนึ่ง ๆ นั้น อาจมีกิเลสเข้าแทรกแซง โดยที่หมกมุ่นอยู่แต่ในวิชาซึ่งมีประมาณจำกัดและมีขอบเขตแคบ แทนที่จะใส่ใจในสัจจะอันล้ำเลิศ สันดานของปุถุชนเรามักจะเอออวยอยู่แต่ในหลักแคบ ๆ ของเราเอง และเชื่อฟังอยู่แต่ความคิดชั่วแล่น เพิกเฉยต่อหลักวิชาอันแท้จริงแห่งสากลโลก ท่านวีรชนจะเป็นผู้ประเสริฐได้ ก็โดยอาศัยเหตุที่ท่านมีธรรมะอันไพศาลเป็นหลักอยู่ ท่านเปิดปากขึ้นเมื่อใด ธรรมะนั้นนั้นก็กล่าวถ้อยคำแทน หากท่านจำเป็นจะต้องการทำสิ่งใด ธรรมะนั้นก็เป็นผู้กระทำให้

หนึ่ง ถ้อยคำและการกระทำของท่านวีรชนนี้ สามัญชนทั้งมวล ก็ย่อมสังเกตเห็นได้ด้วยใจของตนเอง เพราะดวงใจของวีรชนและสามัญชนก็เป็นดวงใจดวงเดียวกัน แต่สามัญชนก็มีกิเลสกันอยู่ทำให้ด้อยปัญญา ความประเสริฐเป็นสิ่งที่ง่ายและชัดแจ้งอย่างที่สุด และ

แท้จริงความง่ายและชัดเจนนี้แหละคือความประเสริฐ ปัญญาอันล้ำเลิศนั้น เราจะบรรลุถึงได้ก็แต่เมื่อได้ทอดทิ้งวิธีการใช้ความคิดทบทวนไปมาเปล่า ๆ อย่างไม่เข้าเรื่อง แล้วหันมาเปิดโอกาสให้ปฏิภาณมีโอกาสเจริญตัวได้เต็มที่

และเมื่อปฏิภาณได้มีช่องทางเป็นอิสระ สติปัญญาก็ย่อมเจริญขึ้นตามกันไป สามัญชนย่อมใช้ความคิดวนเวียนอยู่เหมือนใช้โคผูกลูกไม้เดินหมุนบดอยู่ หยอตอะไรเข้าไปก็มีแต่ธาตุชนิดเดียวกันกลับออกมา แต่พอมนุษย์ละทิ้งจารีตการใช้ความคิดแบบเก่าเสียได้เมื่อใด หันมาใช้ความคิดที่เกิดขึ้นจากปฏิภาณ เมื่อนั้นก็จักสามารถนำเอาถ้อยคำไพเราะ การมคมคาย ความหวัง ความตั้งงาม ความรู้ ตลอดจนจนเกร็ดนิยายต่าง ๆ มาใช้เป็นเครื่องมือได้

๒. ลักษณะวิชาของนักเรียน

ตอนเช้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงงานที่นักเรียนจะต้องทำ อันขุมปัญญาของนักเรียนซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวมาในตอนต้นนั้น ย่อมเป็นขุมปัญญาอันกว้างใหญ่ไพศาลฉันทใด ลักษณะวิชาของนักเรียนก็ย่อมมีขอบข่ายกว้างขวางฉันทนั้น ส่วนมากเรามักจะไม่สำนึกว่า ขุมวิชานั้นมีอยู่เนกอนันต์ และมักจะไม่นำพาต่อการสืบเสาะหาวิชาเพิ่มเติมเลย คนในประเทศอื่นเขาเรียนกันได้อย่างไร ถ้าเราเรียนเสมอเขาได้หรือเพียงแต่สามารถเขียนหนังสือให้คนอ่านได้ ก็มักจะเป็นที่พอใจกันแล้ว เรามักจะถือเสียว่าในโลกนี้ไม่มีวิชาอะไรใหม่ ปักใจเสียว่าองค์วิชาเท่าที่เรียนกันได้นั้น คนเก่าได้รวบรวมลงในเล่มหนังสือครบถ้วนนานมาแล้ว และถ้าเราจะพูดหรือแต่งอะไรเพิ่มเติม ก็มีแต่จะเป็นส่วนประกอบปลีกย่อยออกไปเท่านั้น ความเข้าใจเช่นนี้เป็นความคิดซึ่งตื่นมาก ขอให้กลับถือเสียใหม่เถิดว่า บทประพันธ์ต่าง ๆ ยังมีแต่งขึ้นน้อยนัก และจินตกวีของโลกนั้นพึงจะเริ่มขับบทเพลงกล่อมโลกมาได้ไม่

นานเลย ธรรมชาติในตัวเราจะต้องเตือนเราอยู่เป็นนิตย์ว่า “โลกเรานี้ยังใหม่อยู่ ยังไม่มีใครทดลองทำอะไร อย่าได้เชื่อในอดีตนัก ถือเสียว่าโลกของเราในวันนี้ยังคงบริสุทธิ์เปรียบสาวพรหมจารี”

ในคำกล่าวข้างต้นนี้ ข้าพเจ้ามิได้มุ่งหมายที่จะกล่าวร้ายติเตียนบทประพันธ์เก่า ๆ ทั้งหลายให้เสื่อมค่าลงไป หามิได้ ข้าพเจ้าขอกกล่าวแต่เพียงว่า ไม่มีศิลปะวรรณคดีชิ้นใดเลยที่เกิดกันไว้มิให้เราคิดค้นทดลองประดิษฐ์เรื่องเดียวกันนั้นขึ้นใหม่ เพราะเมื่อดวงวิญญาณของมนุษยชาติฉายเข้าจับศิลปะวรรณคดี ไม่ว่าจะขึ้นชั้นเลิศสักเพียงใด ก็ย่อมจะปรากฏเป็นมลทินเสื่อมสลายไป อันบทประพันธ์ต่าง ๆ นั้นเราจะลำดับชั้นได้ว่าประเสริฐเพียงใด ก็โดยที่ได้นำมาเปรียบเทียบกันเท่านั้น แต่เมื่อนำเอาบทประพันธ์ของมนุษย์ทั้งมวลมาเปรียบกับมหาวิฆาณันต์แล้ว ก็ไม่มีบทใดนับได้ว่าประเสริฐเลย แม้แต่บทของท่านโฮเมอร์ หรือมิลตันผู้ยิ่งใหญ่

ฉะนั้นแหละ ทุกกาลสมัย บุคคลทุกคนย่อมได้รับความยุติธรรมเท่าเทียมกัน สติย่อมสอนมิให้มนุษย์เกลียดชัง กลัว หรือเสียนแบบจากบุพชนของตน และย่อมสอนมิให้มนุษย์ทอดอาลัยเสีย ประหนึ่งว่าโลกของเรานี้ซบลงเสียเต็มที ประหนึ่งว่าวิชาความรู้ต่าง ๆ นั้นได้มีผู้รู้เสียจนสิ้นสุดแล้ว หรือประหนึ่งว่าตนเกิดมาในท่ามกลางความบ่ารุง บำเรอจนสุดขีด ไม่ต้องคิดอ่านทำอะไรอีกแล้ว หามิได้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกย่อมบันดาลให้มีดวงปรีชาญาณเกิดขึ้นใหม่เสมอไม่มีวันสิ้นสุด และเมื่อดวงปรีชาญาณนั้นฉายส่องไปจับสิ่งใดเข้า แม้จะเป็นฝุ่นเป็นทราย สิ่งนั้นย่อมปรากฏเป็นสิ่งใหม่เอี่ยมซึ่งมีคุณความดีเสมอ กับสิ่งอื่น ๆ จำนวนสุดคณนา

๓. วินัยของนักเรียน

กฎแห่งความหวังและชีวิตแห่งนักเรียนนั้น ก็อยู่ในหลักข้อ

เดียวกันกับที่ได้บรรยายมาแล้วเกี่ยวกับขุมปัญญาและลักษณะวิชานั้นเอง นักเรียนพึงรู้เถิดว่าโลกนี้เป็นสิทธิของตน แต่เราจะเข้าครอบครองโลกได้ก็ต่อเมื่อบำเพ็ญตนให้สอดคล้องเหมาะสมกับสิ่งประกอบต่าง ๆ ของโลก นักเรียนจะต้องบำเพ็ญตนเป็นผู้รักความสงบ รักษานาม มีสันโดษ และเมตตากรุณา

นักเรียนทั้งหลาย พึงถือความเยียบสงบเป็นเจ้าสาวคู่ชีวิตของตนเถิด แม้จะเกิดความยินดียินดีร้ายขึ้นก็เก็บความรู้สึกไว้กับตนเอง พึงพอใจประมาณความดีของตนด้วยตนเอง และพึงพอใจรับความสรรเสริญของตนเองเป็นรางวัล ก็เหตุใดเล่า ที่นักเรียนจะต้องอยู่ในความเยียบสงบ เหตุนั้นก็คือ เพื่อจะได้รู้จักคุ้นเคยกับความคิดของตน ผู้ได้อยู่ในที่สงบแต่ในใจดีนรนกระวนกระวายใครจะมาคลุกคลีอยู่กับฝูงชน ก็เท่ากับว่าไม่อยู่ในที่สงบ ใจของเขาแท้จริงอยู่ในตลาดจอแจ ไม่สามารถจะเห็น ฟัง หรือคิดอะไรได้ แต่เมื่อใดท่านได้ตั้งสมาธิรักษาดวงจิตของท่าน ห่างเพื่อนห่างฝูง บำเพ็ญชีวิตสงบแล้ว เมื่อนั้นแหละจิตตานุภาพของท่านก็จะเจริญงดงามบริบูรณ์อยู่ภายใน เสมือนหนึ่งต้นไม้ในป่าหลวงและดอกไม้ในทุ่ง ท่านจะได้บรรลุถึงผลแห่งวิชา และเมื่อท่านกลับออกมาพบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ท่านก็อาจจะถ่ายทอดวิชาให้เขาได้ และเขาก็ยินดีรับเอาไป

แต่อย่าได้นำตนสู่ที่สงบแต่เพียงเพื่อจะได้หวนกลับเข้าสู่สมาคมในบัดเดี๋ยวใจ ความสงบเช่นนี้ไม่นับว่าเป็นความสงบ เป็นการสงบชนิดวุ่นวายและไม่สดชื่น อันมหาชนนั้นก็มีความรู้ความชำนาญในเชิงสมาคมของเขาอยู่แล้ว เขาต้องการอยู่ แต่ขอให้ให้นักเรียนนำเอาความรู้ความชำนาญอันเกิดขึ้นเป็นส่วนตัว คือความรู้อันเป็นสัจย์จริง และประเสริฐมาเปิดเผย เพราะความรู้ความชำนาญประการหลังนี้ มหาชนที่ตั้งเคหสถานอยู่ในท้องถนนไม่สามารถก่อให้เกิดขึ้นได้ สิ่งที่เขาต้องการอยากได้จากท่านก็คือ สิ่งประเสริฐอันมาจากความคิดชนิด

ร่วมวงสนทนากับนักศึกษา ในงานเลี้ยงต้อนรับนักศึกษาใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๑๘

สูง ชนิดเที่ยงตรงและคู่ควรแก่มนุษยชาติ และความประเสริฐนี้จะหาได้จากความสงบ มิใช่จากความมั่วสุม เรื่องนี้มีได้สำคัญอยู่ที่การพาเอาร่างกายออกไปสู่ที่โดดเดี่ยว หากสำคัญอยู่ที่อิสรภาพแห่งจิต ที่สวน กระท่อม ป่า และเขา มีประโยชน์ก็แต่เฉพาะในฐานะเป็นสิ่งอุป-กรณ์ ก่อให้เกิดความสงบ แม้แต่จินตกรวิที่มีชีวิตอยู่ในมหานครก็ยังบำเพ็ญตนเป็นโยคะได้ เมื่อมีสมาธิแล้ว แม้จะอยู่ในที่ใดก็สำรวจความสงบขึ้นจนสำเร็จ

แต่แน่ละ ข้าพเจ้ามิใช่ว่าจะหลงเชื่อในความสงบอย่างงมงายหนุ่มสาวทั้งหลายพึงฝึกฝนตนให้รู้จักใช้ความสงบและสมาคมเกิด แต่อย่าให้ตกเป็นทาสแก่สิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย ทั้งสองประการนี้ ดวงจิตที่ฉลาดละจากฝูงชนไปก็โดยประสงค์จะได้พบสมาคมอันแท้จริง เท่ากับละจากของเทียมไปไผ่ของแท้ ท่านจะเรียนทุกสิ่งที่สมาคมสอนท่านได้เพียงในชั่วเวลาเล็กน้อย ไม่ต้องไปงานเดินร่ำ งานมหรสพ งานกรีธาหรือชมละครกันซ้ำซากจนเป็นงานประจำอย่างโหดเขลา และสิ่งประเสริฐอันใดเล่าจะปฏิสนธิออกมาได้จากชีวิตที่ดำเนินอยู่แบบ

ตื่น ๆ และในท่ามกลางความลุ่มหลงฉะนี้

นักเรียนที่ติดย่อมไม่หลงเหลือจากภวาระของตนในวัยต้น ๆ เขาจะต้องพยายามเรียนรู้ถึงข้อเร้นลับแห่งความอดสาหะและอดทน จะต้องทำให้มือทั้งสองของเขาคุ้นกับแม่พระธรณีที่ป้อนอาหารเลี้ยงเขา และคุ้นกับเหวี่ยงโคลซึ่งจะต้องผ่านมาก่อนความสบายและความสำรวย นักเรียนทั้งหลายจงใช้หนี้ตอบแทนแผ่นดินของตนเถิด และจงทำประโยชน์ตอบแทนเพื่อนร่วมโลกเยี่ยงผู้ที่มีสัตย์และมีเกียรติ โดยมีได้เพิกเฉยต่อการบูชาเทพยเจ้า ผู้ดลใจเหล่าจินตกวีให้ได้นำเอาบทเพลงอันไพเราะมาขับกล่อมโลกอยู่อย่างมีวิสัยทัศน์สุดกมล เมื่อใดนักเรียนประกอบด้วยคุณ ๒ ประการ คือความอดสาหะและปรีชาญาณ เมื่อนั้นก็จะนับได้ว่าเป็นผู้สมบูรณ์เพียบพร้อม ด้วยกำลังคุณ ๒ ประการนี้แหละที่ปรากฏอยู่ในนิพนธ์แห่งจอมปราชญ์ทั้งหลาย

นักเรียนทั้งหลายจงดำเนินตามแนวแห่งความสันโดษเถิด ความยั่วยวนมารยามืออยู่มากมายเหลือจะนับได้ แต่นักเรียนควรจะยึดมั่นในจิตของตน ชื่อเสียงความสำเร็จของเรานั้นเองเป็นเครื่องนำเอาอันตรายติดตามด้วย สิ่งที่ระคายเคืองและเป็นพิษมักจะเกิดขึ้นกับผู้มีกิตติศัพท์เลื่องลือ ด้วยเหตุว่า เมื่อมหาชนได้ลิ้มมธุรสของเขาแล้วย่อมจะพยายามเสาะแสวงหาเขาก่อนที่จะคำนึงถึงความยากลำบากอันเป็นต้นเหตุแห่งกรรมและความคิดนั้น ๆ ต่างก็พยายามแสวงหาผู้ที่มีชื่อเสียงเพื่อจะขอให้ฉายดวงประทีปส่องปริศนาต่าง ๆ ให้กระจ่างไป โดยคาดคะเนว่าปริศนานั้น ๆ ได้มีคำไขจารึกอยู่บนแนวกำแพงแห่งชีวิตแล้ว แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ กลับปรากฏว่านักเรียนผู้รื้อนั้นแหละมีความโง่เขลาไม่ผิดกับสามัญชนเลย ไร้เสียซึ่งดวงประทีปอันสามารถส่องแสงออกมาสม่ำเสมออยู่ได้ไม่จำกัดเวลา กลายเป็นแสงความคิดริบหรี่ซึ่งพวยพุ่งออกมาได้เพียงบัดใจ แล้วก็กลับมดมนไป และมีหน้าซ้ำแสงน้อย ๆ นี้ยังไม่สามารถขจัดปัญหาต่าง ๆ ให้ปลาสนาไปได้เลย

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็ย่อมเกิดความโทมนัสเศร้าใจ นักเรียนผู้นั้นอาจหวาดไปว่า ตนจะเป็นที่ผิดหวังของมหาชนผู้นิยมตนอยู่ จึงมักตั้งตนเป็นผู้ขลัง ประกอบด้วยความรู้สึกสีกลับมหัสจรรย์ มักจะเงี้ยวหูฟังปัญหา แล้วนำเอามาเก็บตอถ่วงเวลาไว้ ครั้นแล้ว เมื่อไม่สามารถให้คำตอบอันถูกต้องแม่นยำ ก็กล่าวถ้อยคำออกมาเป็นโวหาร ถือเอาคำตอบเป็นคำตอบพิสดารไป

เพราะฉะนั้น นักเรียนจึงควรเป็นผู้รู้จักยังคิดและรักความสัตย์จริง และสามารถอดทนนิ่งเงียบอยู่ได้ในบางโอกาส โดยระลึกว่าความจริงนั้นเองอาจจะทำให้ความเยือกเกิดความไพเราะจับใจได้ ขอให้ยึดมั่นแต่ในความสัตย์เถิด จงเปิดเผยข้อความจริงแก่ผู้ที่ซักถามตนแต่โดยชื่อ เมื่อมีผู้มาหาหรือก็พึงแสดงให้เขาทราบอย่างสุจริตถึงข้อที่ท่านเคยเรียนรู้มา ตลอดจนวิธีการและเครื่องมือของท่าน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้วิธีและเครื่องมือเหล่านั้นอย่างเสรี และเมื่อท่านได้บำเพ็ญตนเป็นผู้สุจริตและเมตตาถึงขนาดเล็คนี้อันแล้ว ท่านก็จะสามารถทราบซึ่งถึงข้อเร้นลับแห่งธรรมชาติของท่านเองด้วย

เมื่อนักเรียนยอมอ่อนน้อมต่อมตนลงมาด้วยความมั่นใจประการนี้แล้ว เขาก็จะได้รับรางวัลอันเป็นที่พึงพอใจภายในดวงจิตของเขาเอง แม้ว่าจะได้ฝ่าฟันอุปสรรคและประสบความไม่สำเร็จมาเป็นเวลานาน หากว่าบังเอิญมีผู้ร่วมงานอันไม่ชอบด้วยน้ำใจก็ขอย่าได้โทมนัสน้อยใจจนเกินควร ลองคำนึงดูเถิดว่า ถ้าไม่มีอุปสรรคมาขัดขวางหรือไม่มีผู้ยุยวให้เกิดมานะขึ้นแล้ว ถ้อยคำหรือผลงานอันดีนั้น ๆ จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ความสรุป

ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้บังอาจนำเอาคติเหล่านี้มาเสนอท่านก็เพราะเหตุว่า เมื่อท่านได้ออกไปสู่โลกเพื่อประกอบอาชีพทั้งในทาง

ราชการและส่วนตัวแล้ว ท่านอาจจะไม่รู้รู้สึกเสียใจว่าท่านได้เคยฟังคำเตือนในเรื่องหน้าที่เบื้องต้นแห่งผู้ที่ใฝ่เรียน และคำเตือนชนิดนี้น้อยหนักหนาที่ท่านจะได้ยินจากสหายใหม่ ๆ ของท่านในอนาคต ตรงกันข้าม ทุกคืนทุกวันที่ท่านคงจะได้ยินแต่คติชนิดต่ำ เช่น เขาอาจจะแนะนำท่านว่า หน้าที่ข้อแรกของท่านก็คือ จะต้องมุ่งหาที่ดิน บ้านเรือน ทรัพย์สมบัติ ยศศักดิ์ และชื่อเสียง เขาจะเยาะเย้ยถามท่านว่า “ไอ้วิชาที่ท่านแสวงอยู่นี้มันดีสักแค่ไหน และความงามความไพเราะแห่งบทนิพนธ์นั้นเอาไปใช้อะไรได้” แต่ถึงกระนั้นก็ดี หากว่าท่านยังรู้สึกตนว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกได้เรียกร้องให้ท่านเพ่งเล็งหาความจริง ความงาม และความไพเราะแล้วไซ้ร้ ก็จงยึดมั่นในความกล้าความสัตย์นั้นเถิด ขณะใดที่ท่านกล่าวว่า “ใครเขาประพุดได้อย่างไร เราก็จะประพุดอย่างนั้น ข้อที่ใฝ่ฝันอยู่แต่ก่อนนั้นขอเลิกกันที เราจะต้องแสวงหาทรัพย์สินเงินทองเสียก่อน วิชาความรู้และความคาดหวังอย่างเพื่อ ๆ เมื่อก่อนนี้พักไว้เสียทีก่อน จนกว่าจะสบโอกาสเหมาะ” เมื่อใดที่ท่านพูดหรือคิดเช่นนั้น เมื่อนั้นแหละเป็นความดับแห่งจิตของท่าน และช่ออ่อนแห่งศิลปะ วรรณคดี หรือวิทยาก็จะร่วงโรยอับเฉาไปอีก

ข้อหนึ่ง ทำนองเดียวกับที่ได้เคยร่วงโรยอับเฉาไปแล้วนับแสน ขณะใดที่ท่านจะต้องตัดสินใจเลือกเดินทางอย่างนี้ ขณะนั้นเป็นกาลสำคัญแห่งชีวิตของท่าน และจงยึดมั่นเลือกเอาข้างวิชาความรู้เถิด

อันความย่ำแย่วนมารยาแห่งโลกนี้แหละ ที่ทำให้เราเกิดความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นผู้เคร่งในการเรียน เป็นสมณะแห่งวิทยา และผู้รักเรียนนั้นเองก็มีหน้าที่และสิทธิที่จะบังคับโลกเดินตามตน มิใช่ตนเดินตามโลก จงน้อมรับเอาธรรมอันกระจายตลบอยู่แล้วในของทุกสิ่งทีประกอบขึ้นเป็นธรรมชาติ จงช่วยเป็นลิ้นให้ธรรมชาติได้กล่าวมธุรสกล่อมใจมนุษย์ และจงแสดงให้โลกอันโง่เขลาเล็งเห็นเสียที่ว่าวิชาความรู้นี้ประเสริฐเพียงใด

เมื่อเราได้เห็นอยู่ดำตาแล้วว่า กาลสมัยของเรานี้มีบาปอยู่หนาแน่น และบ้านเมืองของเรามีความเท็จความชั่วดาษดื่นอยู่ ก็ขอให้เราทั้งหลายจงเข้าสู่ร่มเย็นแห่งวิชาและแสวงหาความรู้ซึ่งใคร ๆ เขาได้ละเลยเสียแล้ว ถึงแสงแห่งวิชานั้นจะริบหรี่ก็จงพอใจเถิด เพราะถึงจะเป็นสิ่งเล็กน้อยก็ยังเป็นของ ๆ เราจริง ๆ จงมุ่งหน้าค้นแล้วค้นอีกต่อไป อย่าได้ท้อถอย อย่าได้ทะนงจนถึงกับวางมือจากการค้นคว้าหาความรู้ อย่าเชื่อถือในความคิดของท่านจนงมงาย และก็อย่าหลงลุ่มผู้อื่นโดยไม่พิจารณาถึงเหตุผล ท่านมีสิทธิที่จะเดินทางข้ามทะเลทรายไปสู่วิชา ถึงจะเป็นทะเลทรายก็มีดวงดาราส่องแสงอยู่แพรวพราว และเหตุใดจนเล่า ท่านจึงจะสละสิทธินี้ของท่านเสีย ไปชิงสุกก่อนห่าม โดยเห็นแก่ความสำราญในที่ดินสัก ๑ ไร่ บ้านสัก ๑ หลัง และยุงสัก ๑ ยุง วิชาเองก็มีหลังคามีเตียงและมีอาหารไว้ต้อนรับท่าน

จงบำเพ็ญตนให้เป็นผู้จำเป็นแก่โลก มนุษยชาติก็จะนำอาหารมาสู่ท่านเอง และถึงแม้ว่าจะให้ไม่ถึงยุงถึงฉาง แต่ก็จำเป็นบำเหน็จชนิดที่ไม่ลบล้างบุญคุณของท่านที่ทำไว้ต่อมนุษยชาติ ไม่ลบล้างความรักใคร่นิยมของคนทั้งหลาย และไม่ลบล้างสิทธิของท่านที่มีอยู่ต่อศิลปะ

ต่อธรรมชาติ และต่อความหวังของมนุษย์

ขอท่านอย่าได้กริ่งเกรงในข้อที่ข้าพเจ้าแนะนำให้ท่านถือเคร่งเป็น โยคีจนเกินไปเลย โปรดอย่าตั้งปัญหาถามว่า “นักเรียนที่หลบหลีก ถอนตัวจากสมาคมนั้นจะทำประโยชน์ได้อย่างไร ?” อย่าถามว่า “ใครเล่าจะได้ประโยชน์จากกิจกรรมผู้ช่อนวิชาของตน และปกปิด ความคิดอ่านของตนจากโลกซึ่งกำลังเร่งเร้ารออยู่ ?”

จะปกปิดความคิดความรู้ณะหรือ ปกปิดแสงเดือนแสงตะวันเสีย จะง่ายกว่า วิชาความรู้ณะนั้นแหละเป็นแสงอันเลิศกระจ่างจำไปทั่วจักรวาล แม้ว่าท่านจะเกิดเป็นใบ้ไปเสีย วิชาที่ย่อมเปล่งวาจาออกมาได้โดยวิธี อัจฉริยะของมันเอง วิชาที่ย่อมไหลหลั่งออกมาเองจากการกระทำของท่าน จากลักษณะนิสัยของท่าน และจากดวงหน้าของท่าน วิชาจะนำ มิตรภาพมาสู่ท่าน จะเหนี่ยวรั้งท่านไว้มั่นกับธรรมะด้วยความรักและความคาดหวัง มนุษย์ผู้มีใจเป็นธรรมและอาศัยกฎแห่งธรรมะอันเลิศ ซึ่งแบ่งแยกออกมิได้นี้ วิชาจะประสิทธิผลอันงามพร้อมสมบูรณ์ทุก ประการ ภายในดวงจิตแห่งนักเรียนซึ่งเป็นที่รักที่นิยมแห่งฟ้าดิน

ตัดตอนและแปลเรียบเรียงจากสุนทรพจน์ของนักปราชญ์ชาวอเมริกัน ชื่อ ราล์ฟ วัลโด เอเมอร์สัน แสดง ณ สมาคมวรรณคดีแห่งสำนักเรียนดาร์ทมัธ เมื่อปีพ.ศ. ๒๓๘๑ ในชื่อว่า “Literary Ethics” อาจารย์ปิ๋วเลือกแปลโดย “ถือเอาความเป็นใหญ่ ไม่เป็นห่วง ถ้อยคำ คือแปลอย่างเสรี...ชื่อเรื่องในภาษาอังกฤษ...แปลตรงตัวได้ว่า ‘จรรยาของนักหนังสือ’ หรือ ‘จรรยาของนักอักษรศาสตร์’ ในที่นี้ใช้คำว่า ‘นักเรียน’ แทน เพราะเห็นว่าบทความนี้ใช้ได้สำหรับนักเรียนทุกวิชา อนึ่ง คำว่า ‘นักเรียน’ ในที่นี้หมายถึงทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ ตรงกับคำ ‘Scholar’ ในภาษาอังกฤษ...หรือตรงกับคำว่า ‘นักศึกษา’ ซึ่งมี ใจความเดียวกัน” พิมพ์ครั้งแรก ในหนังสือ *ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพนางเชย ประสาท-เสรี และนางเซาะเซ็ง อี้งภากาณณ์* เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๘๓ และใน *อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ ๒๕๐๗*